

Юлія РАКОВИЧ

*здобувачка третього рівня вищої освіти, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, iuliia.rakovych@knu.ua
ORCID ID: 0009-0005-8217-4489*

Олена ЛЮБКІНА

*доктор економічних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, liubkina_olena@knu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8245-8300*

ПОДАТКОВА ПРОЗОРИСТЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ПЛАТЕЖІВ

Вступ. Сучасні виклики у сфері адміністрування податкових платежів особливо гостро постали для України в умовах відтоку людського капіталу та втрати економічного потенціалу. За таких умов роль податкової прозорості є визначальною, оскільки остання під час реалізації процесу адміністрування виступає необхідною передумовою реалізації базових принципів оподаткування – справедливості та визначеності.

Мета – обґрунтувати концептуальні засади та роль податкової прозорості в системі адміністрування податкових платежів.

Результати. Досліджено еволюційний аспект становлення дефініції та наведено авторське визначення терміна “податкова прозорість”. Визначено місце податкової прозорості в системі адміністрування податкових платежів з урахуванням потенційно можливих сценаріїв розвитку подій та дій з боку платників податків і податкових адміністрацій. Досліджено сучасний стан реалізації податкової прозорості в Україні, порівняно з іншими країнами. Окреслено вектор майбутніх необхідних трансформацій відносин між платниками податків та податковою службою в Україні для реалізації стратегії податкової прозорості.

Висновки. Динаміка розвитку міжнародного оподаткування, особливо в сучасних реаліях розвитку публічних фінансів України, вимагає переосмислення підходів до процесу реалізації адміністрування податків. Отож, предметом подальших наукових досліджень є вивчення напрямів підвищення ефективності процесу адміністрування через реалізацію податкової прозорості, зокрема шляхом побудови тісного взаємозв'язку та довіри між платниками податків і податковою службою.

Ключові слова: публічні фінанси, дефіцит фінансових ресурсів, принципи оподаткування, податкова прозорість.

Табл.: 1, рис.: 1, бібл.: 15.

Iuliia RAKOVYCH

Ph. D., Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
iuliia.rakovych@knu.ua

ORCID ID: 0009-0005- 8217-4489

Olena LIUBKINA

Dr. Sc. (Economics), Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
liubkina_olena@knu.ua

ORCID ID: 0000-0002-8245-8300

TAX TRANSPARENCY AS ESSENTIAL PRECONDITION OF THE MODERN TAX PAYMENT ADMINISTRATION SYSTEM

Introduction. Modern challenges in the field of administration of tax payments have become especially acute for Ukraine in the conditions of the outflow of human capital and the loss of economic potential. Under such conditions, the role of tax transparency is decisive, because during the implementation of the administration process, it is a necessary prerequisite for the implementation of the basic principles of taxation - fairness and certainty.

The purpose of this article is to determine the place of tax transparency in the tax payment administration system.

Results. The evolutionary aspect of the formation of the definition was studied and the author's definition of the term "tax transparency" was given. The place of tax transparency in the system of administration of tax payments in the context of the implementation of the administration of tax payments is determined, taking into account potentially possible scenarios of the development of events and actions on the part of taxpayers and tax administrations. The current state of implementation of tax transparency in Ukraine in comparison with other countries is studied. The vector of future necessary transformations of relations between taxpayers and the tax service in Ukraine for the implementation of the strategy of tax transparency is outlined.

Conclusions. The dynamics of the development of international taxation, especially in the modern realities of the development of public finances of Ukraine, requires a rethinking of approaches to the process of implementing tax administration. The study of directions for increasing the efficiency of the administration process is the subject of further scientific research through the implementation of tax transparency, in particular, by building a close relationship and trust between taxpayers and the tax service.

Keywords: public finances, deficit of financial resources, principles of taxation, tax transparency.

JEL Classification: H21.

Постановка проблеми. Питання ефективності адміністрування податкових платежів у контексті реалізації публічних фінансів, зокрема формування дохідної бази та створення передумов для справедливого розподілу ресурсів, останнім часом набуло особливої актуальності через посилення глобалізації, мобільності, диверсифікації, а

також інших суміжних соціально-економічних процесів, що активно інтегруються у національні економіки усіх країн світу та є невідворотними.

В умовах сьогодення Україна приймає подвійний виклик, оскільки одночасно із зазначеними питаннями сучасному етапу розвитку фінансової системи України при-

таманна проблематика ефективності оподаткування та процесу адміністрування як джерела та механізму формування бюджетних фондів в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку із тим, що відстеження руху капіталів, мобільності людського капіталу та генерування доходів і їхнього соціально справедливого розподілу є комплексними, а наразі, в умовах протидії повномасштабній агресії, втрати значної частини економічного потенціалу країни, масштабної міграції працездатного населення, спірних питань визначення податкової резидентності фізичних осіб та підприємств тощо надзвичайно ускладнюється, особливу увагу слід приділити аспектам формування податкової прозорості та контексту її реалізації як державними виконавчими інститутами, так і платниками податків. Варто зауважити, що питанням забезпечення податкової прозорості в економічній літературі, з точки зору економічної перспективи, приділено недостатньо уваги через відсутність поглиблених наукових напрацювань і недооцінку практичної їх значущості з огляду на економічні перспективи. Тому ця проблематика дослідження, попри її науково-практичну вагомість і комплексність, залишається системно неокресленою та недостатньо дослідженою, що й обумовило мету статті.

Метою статті є обґрунтування концептуальних засад та ролі податкової прозорості в системі адміністрування податкових платежів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість економік розвинутих країн функціонують в умовах безпрецедентних бюджетних дефіцитів нарівні з високим рівнем державного боргу, який досяг максимуму в останні роки та продовжує збільшуватися [1]. З метою покриття дефіциту ресурсів, зменшення шкідливих для економік

практик ухилення від сплати податків уряди розвинених країн та країн, що розвиваються, сконцентрували увагу на імplementації низки податкових заходів, що мінімізують можливості розмивання податкової бази, а також сприяють посиленню податкової прозорості. Поняття “податкова прозорість” є багатоаспектним. Його комплексність виражається у багатосуб’єктності, тобто у чисельності учасників податкових відносин і варіантів їхньої взаємодії між собою у системі адміністрування податкових платежів.

Так, донедавна прозорість концептуалізувалася переважно в одному напрямку, а саме – ініціативно від сумлінних платників податків до податкових адміністрацій. Дії податкових адміністрацій часто були і залишаються непрозорими, хоча й формально гарантована процедура досудового адміністративного оскарження та можливість отримати індивідуальні податкові консультації, інфраструктурно забезпечити налаштування роботи податкових сервісів та інформаційних ресурсів податкових служб. Однак останніми роками суспільство та мережі неурядових організацій почали вимагати реальної прозорості і щодо дій окремих платників податків, і щодо дій працівників податкових адміністрацій. Витоки інформації та податкові скандали створюють великий тиск на податкові адміністрації з вимогою надання інформації про їхню ефективність у боротьбі з ухиленням від сплати податків, а також про статус просування справ щодо ухилення від сплати податків окремих категорій платників податків, наприклад, великих корпорацій, публічних особистостей тощо. Таким чином, суспільний інтерес до податкової прозорості став чи не одним із найскладніших та найактуальніших викликів сьогодення [2].

З одного боку, коли йдеться про морально-етичний аспект виконання платниками податків своїх податкових обов’язків,

то виникають супутні питання щодо недоволеності розподілу алокованих коштів державою, а також питання прозорості дій податкових адміністрацій під час здійснення контрольної-перевірочної роботи. Отже, для платників податків актуальною є прозорість у використанні акумульованих коштів та прозорість дій податкових адміністрацій під час перевірок [3]. З іншого боку, послаблення превентивних дій податкових адміністрацій сприяє послабленню ефективності системи адміністрування податків. Але чи податкова прозорість актуальна тільки для держави та платників податків? Звичайно, що ні, оскільки поняття є значно ширшим і охоплює прозорість платників податків та податкових адміністрацій, а також третіх сторін, що є учасниками податкової системи, наприклад, банків, інших фінансових інститутів тощо.

Якщо досліджувати еволюційний аспект становлення поняття “податкова прозорість”, то варто зауважити, що формалізовані витоки податкової прозорості беруть свій початок від витоків економічної науки – теоретичних напрацювань з питань оподаткування засновників і представників класичної школи політичної економії, зокрема, В. Петті та А. Сміта. Так, В. Петті у своїй праці “Трактат про податки і збори” розкрив такі аспекти проблеми прозорості оподаткування, як справедливе неподвійне оподаткування одного і того ж суб’єкта, шкідливість надмірного оподаткування та відсутність розуміння процесу і механізму розподілу акумульованих ресурсів у населення, що і формувало його невдоволення під час адміністрування податків [4]. А. Сміт розробив теоретичне підґрунтя податкової прозорості, яке охоплює принципи справедливості (fairness) та визначеності (certainty) [5].

За результатами аналізу фінансового аспекту адміністрування податкових пла-

тежів з позиції податкової прозорості у наукових працях українських і зарубіжних дослідників вдалося виявити, що цей напрям дослідження характеризується обмеженим ступенем розкриття. Натомість поняття податкової прозорості більше досліджують у правовому контексті. Зокрема, у напрацюваннях І. Коржа проаналізовано питання відкритості і прозорості у діяльності органів як державної влади, так і місцевого самоврядування з позиції надання доступу громадськості до відкритих даних [6]. Л. Наливайко та М. Романов окрему увагу приділили дослідженню категорії транспарентності та перспективам впровадження цього принципу у законодавство України. Вони називають “податкову прозорість” транспарентністю з огляду на етимологію слова. Так, на думку авторів єдине походження відповідного поняття з латини – “transparere” дослівно перекладається як щось прозоре та зрозуміле [7]. Також автори припускають змістовне поєднання понять “відкритості” та “публічності” у понятті транспарентності (прозорості) із огляду на контекст цих даних понять у правовому полі. Науковець у сфері права О. Семчик здійснив дослідження податкової прозорості через призму публічної фінансової діяльності з позиції участі в розподілі акумульованих ресурсів як елемента партисипативної демократії [8]. У сфері публічних фінансів питанню транспарентності присвячено працю І. Школьник, О. Мірошниченко, А. Іванченка та Ю. Гавриш, які розкривають сучасний стан транспарентності публічних фінансів України [9].

Водночас дослідження податкової прозорості у сфері публічних фінансів загалом та у сфері адміністрування податкових платежів зокрема є доволі обмеженими. Варто згадати роботу Є. Тихомирової, яка здійснила аналіз методики державного департаменту США щодо оцінювання транспа-

рентності бюджетних відносин країн, яким надають фінансову допомогу, з метою подальшого розширення напрямків фіскальної прозорості в країні [10].

Про необхідність та актуальність проведення холистичних досліджень податкової прозорості у контексті публічних фінансів на фоні безпрецедентних бюджетних дефіцитів свідчить значна увага, приділена поняттям податкової прозорості та суміжним процесам публічності, відкритості та підзвітності з боку міжнародних організацій. Адже в основу сучасного принципу прозорості в оподаткуванні й адмініструванні податків покладено базові теоретико-методологічні принципи оподаткування – справедливості та визначеності, які вже тривалий час є об'єктом дискусій і досліджень.

Податкова прозорість стала актуальною саме завдяки значним зусиллям Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) [11]. ОЕСР значну увагу приділяє контексту обміну фінансовою інформацією для податкових цілей та всіляко сприяє просвітницькій діяльності серед працівників податкових адміністрацій з метою підвищення рівня їхньої доброчесності й освіченості у питаннях міжнародного оподаткування, яке, своєю чергою, стало наріжним каменем та необхідністю розвитку й об'єктом детального вивчення для посилення податкової прозорості на сучасному етапі розвитку глобальної фінансової системи.

З урахуванням вищевикладеного, а також динаміки розвитку відносин у сфері адміністрування податкових платежів та недостатнього рівня податкової прозорості під час реалізації безпосередньо процесу адміністрування, дослідження у цій сфері набуває особливої актуальності.

Для визначення авторського бачення поняття “податкова прозорість”, а також з'ясування місця податкової прозорості у

сфері адміністрування податкових платежів, першочергово варто виокремити якісні характеристики податкової прозорості. На основі аналізу згаданих наукових праць, а також авторського бачення податкову прозорість на сучасному етапі розвитку публічних фінансів варто охарактеризувати як базовий принцип оподаткування, який проявляється через взаємодію платників податків та органів державної влади під час адміністрування податкових платежів і забезпечується дотриманням податкового законодавства з боку платників податків, а також відкритістю та підзвітністю з боку податкових органів.

Так, сучасний підхід постнекласичного типу наукової раціональності дає можливість виокремити такі характеристики податкової прозорості, які окреслюють комплексність поняття:

- цілісність чи холистичність (holistic approach) – поняття є цілісним в системі дотримання податкового законодавства та містить низку суміжних процесів, що, своєю чергою, можна поділити на окремі складові, зокрема, процеси збору (адміністрування) та розподілу податкових надходжень, когнітивну довіру та безпосередньо статус/рівень дотримання податкового законодавства, що охоплює добровільний або примусовий підхід;
- синергія та біфуркаційність – вивчення вищезазначених складових системи та процесів вимагає нових стратегій пізнання, серед яких синергія та аналіз кількох варіантів поведінки системи (реалізація добровільного та примусового (карального) підходу);
- етико-моральний аспект – у контексті дослідження поняття в системі реалізації податкового адміністрування питання моральної складової визначає варіативність поведінки суб'єктів процесу адміністрування [12].

Отже, із урахуванням багатоаспектності поняття “податкова прозорість” та складності і багатогранності адміністрування податків, дефініція “податкова прозорість” є багатоплановою та різновекторною. Саме тому проблематично вичерпно визначити характеристики цього феномена в одному сенсі.

Сучасне змістовне наповнення сутності поняття “податкова прозорість” охоплює вузьке та широке розуміння:

- у *вузькому розумінні* податкова прозорість є процесом обміну інформацією для податкових цілей з метою належного контролю за рухом доходів, які є базою оподаткування у тій чи іншій країні (ініціатива ОЕСР);
- у *широкому розумінні* під податковою прозорістю розуміють розкриття та публікацію кількісних і якісних показників податкової системи, яких потребує суспільство для формування відповідних суджень щодо того, як функціонує податкова система в певний період і чи вклад кожного елементу механізму податкового управління є достатнім у розвиток національної чи світової економіки.

З метою визначення місця податкової прозорості в системі адміністрування податкових платежів, необхідно визначити елементи такої системи. Так, складові системи адміністрування податкових платежів об’єднують такі елементи:

- організація податкових відносин, яка передбачає законодавче регулювання процесу функціонування самої системи;
- прогнозування та планування податкових відносин, які є ключовими аспектами бюджетного процесу;
- адміністративне регулювання податкових відносин, зокрема облік платників податків, процедури адміністративного оскарження, що безпосередньо належить до функцій податкових служб;

- консультативна робота, тобто надання як усних консультацій, так і індивідуальних консультацій на запити платників податків;
- податковий контроль та адміністрування податкового боргу, що охоплюють окремі заходи податкових адміністрацій від камеральних перевірок до арешту майна;
- впровадження сучасних технологій податкового адміністрування, зокрема організація подачі електронної звітності та інша інформатизація у напрямі спрощення комунікації між платниками податків та податковими службами.

Отже, однозначним є твердження про те, що податкова прозорість у контексті дослідження кожного елементу посідає особливе значення та є базовою передумовою реалізації податкового адміністрування, оскільки прозорість підвищує ефективність функціонування системи. І, відповідно, податкова прозорість проявляється шляхом взаємодії платників податків та держави під час податкового адміністрування.

Детальний аналіз елементів системи податкового адміністрування дає змогу дійти висновків, що у цьому контексті стає особливо актуальним міждисциплінарний аспект вивчення проблематики, зокрема, який є об’єктом досліджень економіки права та поведінкових фінансів. Зупинимось на останньому та визначимо також місце податкової прозорості в системі адміністрування податкових платежів з позиції поведінкових фінансів (рис. 1).

Так, рівень дотримання податкового законодавства залежить від досконалості організації податкової системи (процесу адміністрування) та рівня розвитку податкової культури в кожній окремій країні (морально-етичний аспект). Варто розглянути два альтернативні сценарії реалізації податкової прозорості у процесі адміністрування

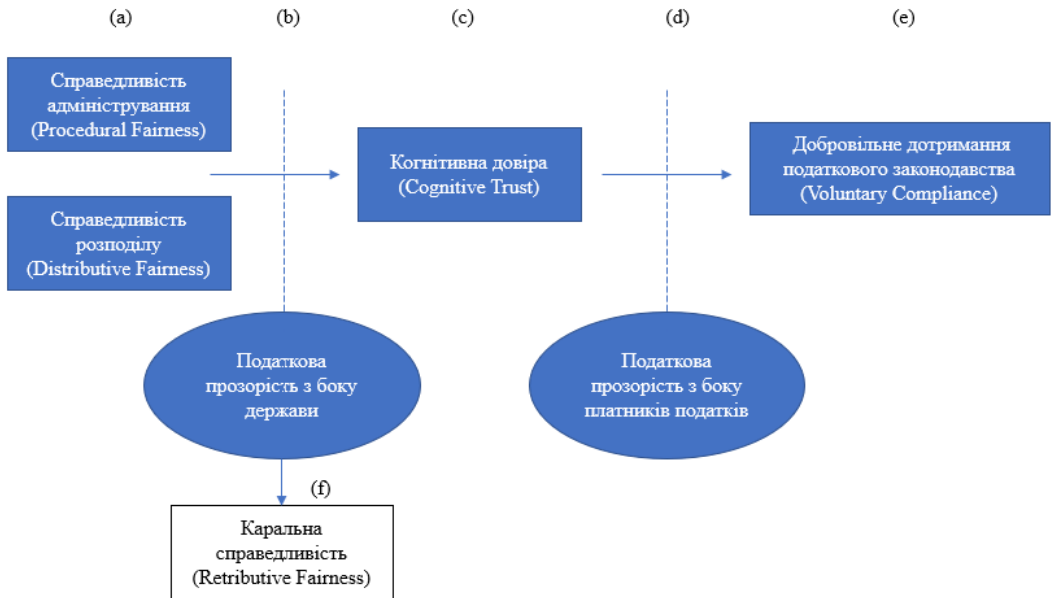

Рис. 1. Місце податкової прозорості в системі адміністрування податкових платежів*

* Побудовано авторами.

податків, зокрема через (1) добровільне дотримання податкового законодавства та (2) примусове (каральне) дотримання податкового законодавства. Альтернативні сценарії з урахуванням такого розподілу наступні:

якщо (a) + (b), то (c) + (d) + (e)

якщо НЕ (a) + (b), то (f)

Слід зазначити, що реалізація альтернативних сценаріїв залежить від рівня розвитку країни, а також усталеної податкової культури. Зокрема, для країн, що розвиваються, зазвичай більш характерний другий сценарій розвитку подій через відсутність прозорості в системі адміністрування, складність самого процесу, корупційну складову. Відповідно, в таких умовах складно сприяти добровільному дотриманню податкового законодавства через відсутність у платників податків когнітивної довіри до державних інститутів.

У контексті дослідження перспектив формування когнітивної довіри у платників

податків з позиції податкової прозорості в Україні є практично значущими результати оцінювання систем податкового адміністрування TADAT – діагностичний інструмент оцінки податкової адміністрації, а саме, за індексом P9-27 (суспільне сприйняття добросовісності). Він є частиною системи оцінювання показника КОР 9: Підзвітність та прозорість. Саме підзвітність та прозорість є основою оцінки належної організації управління, а їхнє інституційне закріплення є реалізацією принципу забезпечення відповідальності органів податкового управління за те, як вони використовують державні ресурси і виконують покладені на них повноваження.

Оцінка КОР 9 здійснюється з урахуванням таких показників результативності:

- P9-25– механізми внутрішнього контролю;
- P9-26– зовнішній нагляд за діяльністю органу податкового адміністрування;

- P9-27– суспільне сприйняття добросовісності;
- P9-28– публікація інформації про діяльність, результати та плани.

Так, за даними оцінювання TADAT, проведеного у 2018 р. в Україні, податкова служба мала хороший механізм моніторингу рівня довіри громадськості, однак звіти не завжди публікують. За шкалою рейтингу оцінювання проводять за “ABCD” параметрами, де “А” демонструє найвищий рівень довіри. Податкова служба за 2017 р. отримала позицію “С” [13].

На основі аналізу доступних звітів у розрізі країн, у яких здійснювали оцінку податкової прозорості, на сайті <https://www.tadat.org/> можна зробити висновки, що Україна за рівнем показника прозорості податкової адміністрації досі залишається на низькому рівні. Серед доступних звітів країн ЄС показовим є значення сприйняття добросовісності податкової служби Іспанії (табл. 1).

У контексті підвищення рівня когнітивної довіри платників податків українській податковій адміністрації варто напрацювати дієві кроки щодо підзвітності та транспарентності, а також концентрувати ува-

гу на напрямках підвищення ефективності функціонування податкових сервісів та інформаційних ресурсів, доступних платникам податків.

Також для підвищення рівня податкової прозорості з боку держави в Україні актуальними є інструменти підвищення рівня підзвітності щодо витрачання акумульованих податків. Так, за даними опитування Центру соціально-економічних досліджень CASE Україна, проведеного з 11 травня до 12 червня 2023 р., в якому взяли участь 2013 респондентів віком 18 років і старше, українці можуть не хотіти платити податки через:

- низькі доходи, які не дозволяють забезпечити гідний рівень життя (80,3%);
- переконання, що сплачені гроші крадуть або марнують (73,6%);
- неможливість впливати на те, куди держава витрачає кошти (65,8%) [14].

Отже, для формування когнітивної довіри у платників податків з метою підвищення ефективності податкового адміністрування варто фокусувати роботу у напрямі податкової прозорості та підзвітності. Такі заходи, на нашу думку, сприятимуть поширенню практики та культури добровільного

Таблиця 1

Оцінка суспільного сприйняття добросовісності під час адміністрування податків за методикою TADAT*

Позначення	P9-27											
	Бразилія	Албанія	Вірменія	Республіка Білорусь	Нігерія	Кенія	Грузія	Молдова	Словаччина	Іспанія	Уганда	Еквадор
Значення індексу	D	D	B	C			C				B	
Рік оцінювання	2017	2016	2016	2017			2016				2015	
Значення індексу		D			D	D	B	C	D	A	D	D
Рік оцінювання		2022			2022	2021	2020	2022	2022	2021	2019	2023

* Складено на основі звітів TADAT <https://www.tadat.org/performanceAssessmentReports>.

дотримання податкового законодавства. Окремим напрямом підвищення довіри та посилення податкової прозорості має бути забезпечення дотримання податкового законодавства на основі взаємодії податкових адміністрацій та платників податків (cooperative compliance) [15].

Висновки. Підсумовуючи усе вищезазначене, можна констатувати, що поняттю “податкова прозорість” у контексті публічних фінансів приділена недостатня увага. З урахуванням проведеного аналізу та авторського бачення податкову прозорість варто характеризувати як базовий принцип сучасного процесу податкового адміністрування. Виявлено, що податкова прозорість є необхідною передумовою реалізації податкового адміністрування, оскільки аналіз елементів останньої свідчить, що податкова прозорість підвищує ефективність функціонування системи загалом. Окрім того, аналіз визначення місця податкової прозорості в адмініструванні податків з позиції поведінкових фінансів дав можливість визначити сучасний стан розвитку податкового адміністрування в Україні, що також підтверджується аналізом звітів міжнародних інституцій. З’ясовано, що на сучасному етапі розвитку податкової системи та адміністрування Україна крокує за сценарієм (2). Для підвищення рівня ефективності процесу адміністрування у контексті реалізації податкової прозорості варто зосередити зусилля на імплементації механізму податкової прозорості з боку держави та напрацювання інструментарію для реалізації справедливості щодо збору та розподілу податкових надходжень, серед яких можуть бути: публікація бюджетів та фінансових звітів, аудит податкової системи, публікація даних про податкову базу, залучення освіченої й обізнаної громадськості до обговорень та оцінки витрачання ресурсів державного та місцевих бюджетів, між-

народний обмін фінансовою інформацією для цілей оподаткування. Для підвищення рівня когнітивної довіри громадськості в напрямку реалізації податкової прозорості необхідно забезпечити реалізацію відповідальності виконавчої гілки влади з позиції системи податкового адміністрування. Реалізація таких кроків якісно впливатиме на стійкість публічних фінансів і відіграє ключову роль у повоєнному відновленні України. Вже зараз варто визначити напрями стратегії реалізації фіскальної політики для скорочення дефіциту бюджету і сприяння стійкому економічному розвитку держави у майбутньому.

Отже, на сучасному етапі розвитку світової економіки стає очевидною необхідність колабораційного підходу до реалізації процесу податкового адміністрування, за допомогою тісної взаємодії платників податків і податкових служб. Саме ці аспекти стануть об’єктом наступних науково-емпіричних досліджень.

Список використаних джерел

1. Hussain I., Hussain J., Bilal H. *An analysis of the success of fiscal adjustment in reducing public debt: Evidence from Pakistan*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269536> June 6, 2022.
2. *Tax transparency. Part I: The new world of tax transparency – change of paradigm? Chapter 1: General report – The notion and concept of tax transparency – Books (Last Reviewed: 1 January 2019)*. URL : https://steuerrecht.uni-koeln.de/sites/steuerrecht/veroeffentlichungen/2019/Hey_IBFD_Vol.17_2019_3.pdf.
3. Faundez-Ugalre A., Toldo-Ziniga P., Castro-Rodriguez P. *Tax sustainability tax transparency in Latin America and the Chilean Case. Sustainability*. 2022. № 14. P. 2107. URL : <https://doi.org/10.3390/su14042107>.
4. *Історія економічних вчень : хрестоматія / уклад.: В. Д. Базилевич, Н. І. Гражевська,*

А. О. Маслов та ін. ; за ред. В. Д. Базилевича. Київ : Знання, 2011. 1198 с.

5. Smith A. *The project gutenberг ebook of an inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. Part II. Of taxes.* URL : <https://www.gutenberg.org/files/3300/3300-h/3300-h.htm#chap37>.

6. Корж І. Ф. Право на відкриті дані – як право приватного характеру. Інформація і право. 2019. № 1. С. 19–28.

7. Наливайко Л. Р., Романов М. Ю. Поняття транспарентності в світлі європейських цінностей. Екологічне право України. 2016. № 1–2. С. 55–59.

8. Семчик О. О. Транспарентність як принцип публічної фінансової діяльності в Україні. Вісник Чернівецького факультету Національного університету “Одеська юридична академія”. 2017. Вип. 3. С. 30–40.

9. Школьник І., Мірошніченко О., Іванченко А., Гаєриш Ю. Сучасний стан транспарентності публічних фінансів України. Вісник СумДУ. Економіка. 2020. Вип. 3. С. 182–190.

10. Тихомирова Є.Б. Транспарентність бюджету України: методики оцінки держдепартаменту США та міжнародного бюджетного партнерства. Міжнародні відносини. Політичні науки. URL : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2502/2232.

11. OECD: transparency and exchange of information for tax purposes. URL : <https://www.oecd.org/tax/transparency/country-monitoring/>

12. Добронравова І. Практична філософія науки : збірка наук. праць. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с. URL : http://www.synergetic.org.ua/materials/dobr_pract_fil_nauki_2017.pdf.

13. TADAT: Tax administration diagnostic assessment tool. performance assessment report. Ukraine. URL : [UK_Final_PAR.pdf\(tadat.org\)](UK_Final_PAR.pdf(tadat.org))

14. Результати опитування CASE Україна. URL : Українці не хочуть платити податки через низькі доходи та сумнівні державні видатки, – опитування CASE Україна – Ціна держави – проект CASE Україна (cost.ua).

15. Siglé M. A., Goslinga S., Speklé R. F., Hel, L. E. *The cooperative approach to corporate tax compliance: an empirical assessment.* Journal of International Accounting, Auditing and Taxation. 2022. № 46. URL : *The cooperative approach to corporate tax compliance: An empirical assessment (universiteitleiden.nl).*

References

1. Hussain, I., Hussain, J., Bilal, H. (2022). An analysis of the success of fiscal adjustment in reducing public debt: Evidence from Pakistan. Available at: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269536>.

2. Tax transparency. Part I: The new world of tax transparency – Change of Paradigm? Chapter 1: General report – The notion and concept of tax transparency – Books (Last Reviewed: 1 January 2019). Available at: https://steuerrecht.uni-koeln.de/sites/steuerrecht/veroeffentlichungen/2019/Hey_IBFD_Vol.17_2019_3.pdf.

3. Faundez-Ugalre, A., Toldo-Ziniga, P., Castro-Rodriguez, P. (2022). Tax sustainability tax transparency in Latin America and the Chilean Case. Sustainability. Available at: <https://doi.org/10.3390/su14042107>.

4. Bazylevych, V. D. (Ed.), Grazhevskа, N. I., Maslov, A. O. (2011). *Istoriia ekonomichnykh vchen [History of economic teaching]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

5. Smith, A. *The project gutenberг eBook of an inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. Part II. Of taxes.* Available at: <https://www.gutenberg.org/files/3300/3300-h/3300-h.htm#chap37>.

6. Korzh, I.F. (2019). *Pravo na vidkryti dani – yak pravo pryvatnoho kharakteru [The right to open data as a private law]*. *Informatsiia i pravo – Information and Law*, 1, 19–28 [in Ukrainian].

7. Nalyvaiko, L., Romanov, M. (2016). *Poniatia transparentnosti v svitli evropeiskyykh tsinnosti [The concept of transparency in the light of European values]*. *Ekolohichne pravo Ukrainy – Environmental Law of Ukraine*, 1–2, 55–59 [in Ukrainian].

8. Semchyk, O.O. (2017). *Transparentnist yak pryntsyyp publichnoi finansovoi diialnosti v Ukraini* [Transparency as a principle of public financial activity in Ukraine.] *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia"* – *Bulletin of the Chernivtsi Faculty of the National University "Odessa Law Academy"*, 3, 30–40 [in Ukrainian].
9. Shkolnyk, I., Miroshnychenko, O., Ivanchenko, A., Havrysh, Yu. (2020). *Suchasnyi stan transparentnosti publichnykh finansiv Ukrainy* [The current state of transparency of public finances of Ukraine]. *Visnyk Sum DU. Economica – Bulletin of Sumy State University. Economics*, 3, 182–190 [in Ukrainian].
10. Tykhomyrova, Ye. B. *Transparentnist biudzhetu Ukrainy: metodyky otsinky Derzhdepartamentu SSHa ta mizhnarodnoho biudzhetho partnerstva* [Transparency of budget of Ukraine: the US State Department and the international budget partnership methodology for assessing]. *Mizhnarodni vidnosyny. Politychni nauky – International Relations. Political Science*. Available at: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2502/2232.
11. OECD: *transparency and exchange of information for tax purposes*. Available at: <https://www.oecd.org/tax/transparency/country-monitoring/>.
12. Dobronravova, I. (2017). *Praktychna filosofia nauky* [Practical philosophy of science]. *Sumy: Universytetska knyha*. Available at: http://www.synergetic.org.ua/materials/dobr_pract_fil_nauki_2017.pdf.
13. TADAT: *Tax administration diagnostic assessment tool. Performance assessment report. Ukraine*. Available at: [UK_Final_PAR.pdf \(tadat.org\)](http://uk.fina.par.org).
14. *Rezultaty opytuvannia CASE Ukraina* [CASE Ukraine survey results]. Available at: *Українці не хочуть платити податки через низькі доходи та сумнівні державні видатки, – опитування CASE Україна – Ціна держави – проект CASE Україна (cost.ua)*.
15. Siglé, M. A., Goslinga, S., Speklé, R. F., Hel, L. E. (2022). *The cooperative approach to corporate tax compliance: an empirical assessment. Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 46. Available at: *The cooperative approach to corporate tax compliance: An empirical assessment (universiteitleiden.nl)*.